

2025-11-10

Dnr: 5.2.1- 2025-1658

Klimat- och näringslivsdepartementet

kn.remissvar@regeringskansliet.se
kn.me.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar avseende SOU 2025:88 Tidigt besked om lämplig användning av mark och vatten
KN2025/01543

Sametinget är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament. Sametinget ska verka för en levande samisk kultur och ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar den samiska kulturen. Till Sametingets uppgifter hör särskilt att medverka i samhällsplaneringen så att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid nyttjande av mark och vatten. Remissvaret är skrivet utifrån dessa utgångspunkter och avser framför allt verksamheter inom renskötselområdet.¹

Sametingets synpunkter

Sametinget avstyrker förslaget att flytta 3 och 4 kap. miljöbalken som tillämpas vid planläggning och prövning till en särskild lag.

Sametinget avstyrker förslaget om ett nytt tidigt besked, områdesanvändningsbesked, från det allmänna inför tillståndsprövning.

Sametinget anser förslaget att flytta 3 och 4 kap. miljöbalken till ny lag om hushållningsbestämmelser, är bakåtsträvande och skulle ge stora negativa effekter för renskötseln. Enligt Miljöbalkskommitténs analys, 2022, av miljöbalken finns ingen konflikt mellan bestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken och miljöbalkens mål i 1 kap. 1 § miljöbalken. Därmed faller utredningens argument att placeringen av nuvarande reglering i miljöbalken medför att miljöfrågorna får en större tyngd i avvägningen mellan olika statliga intressen, än vad som gällde tidigare när bestämmelserna var placerade i egen lag för hushållning av naturresurser m.m. Utredningens vidare åsikt är att hushållningsbestämmelsernas placering i miljöbalken sin tur medfört att andra intressen försvagas, exempelvis den gröna näringens möjligheter att bidra till klimatomställningen. Sametinget menar att Miljöbalkskommitténs analys är tydlig att det inte föreligger några konflikter i miljöbalken. Utredningen konstaterar att 3 och 4 kap. miljöbalken omfattas av tillämpningsanvisningarna i 1 kap. 1 § miljöbalken och att det innebär att kravet på miljöhänsyn ska understrykas vid tillämpningen av bestämmelserna. Miljöbalken innehåller

¹ För renskötselområdets utbredning se 3 § rennäringslagen (1971:437)

också allmänna hänsynsregler som gäller för alla och det innehåller en skyldighet att beakta allmänna principer som t.ex. försiktighetsprincipen, lokaliseringsprincipen, kretsloppsprincipen och produktvalsprincipen.²

Frågan om att flytta hushållningsbestämmelserna har tidigare utretts i Ds 2023:28 *Nationell fysisk planering*, men har inte bearbetats vidare och inget remissförfarande har skett. Sametinget håller inte med departementsskrivelsens slutsats att riksintresset rennärning är inaktuell genom att bara skydda näringen. Sametinget vill påpeka att riksintresset rennärningen redan ska skydda renskötseln och samisk kultur. Den rättsutveckling som skett efter hushållningsbestämmelsernas införande medför att 3 kap. 5 § miljöbalken ska skydda renskötseln och samisk kultur, vilket också uttrycktes i prop. 1985/86:3.

Sametinget menar att det är självklart att miljöhänsyn ska tas vid tillämpningen av 3 kap. 5 § miljöbalken för skyddet av renskötseln och samisk kultur, utifrån renskötselns särart att det krävs stora markanspråk för sammanhållande renbetesmarker, funktionella samband. Med flytt av hushållningsbestämmelserna till egen lag skulle skyddet för renskötseln och samisk kultur försvagas och urholkas.

Det eftersträvas tidiga besked för användning av mark och vattenområden och ett annat led i utredningen är att föreslå att regeringen ska få meddela områdesanvändningsbesked. Verksamhetsutövare ska enligt förslaget kunna begära områdesanvändningsbesked.

För renskötseln och i förlängningen den samiska kulturen skulle beviljade områdesanvändningsbesked medföra att exploateringar minskar möjligheterna för renskötselns utrymme. Som vi tidigare nämnde är renskötseln arealkrävande och exploateringar riskerar att påtagligt försvåra renskötselns bedrivande. Syftet med områdesanvändningsbesked är att öka andelen intresserade verksamhetsutövare. Vi ställer oss helt emot att införa områdesanvändningsbesked på bekostnad av renskötseln och dess renbetesmarker.

Sametinget förordar andra modeller att nationellt planera för markanvändningen. En modell kan vara att berörda myndigheter på nationell nivå samverkar med sina kunskaper för att se mark och vattenanvändningen ur ett nationellt perspektiv med konsekvenser och möjligheter. – Beslut om områdesanvändningsbesked driver på exploateringar när det är behov av ett cirkulärt leverne, där man hellre återvinner istället för att förbruka och tillverkar nytt.

Renskötseln bedrivs utifrån renarnas förutsättningar och på renarnas villkor. Bedömning av påverkan från en verksamhet behöver inkludera kunskap om renskötsel. Detta ställer stora krav på den som utför bedömningen. Ett områdes funktion är viktig, eftersom funktionaliteten och sambandet mellan områden är avgörande för renskötseln och kan spela större roll än områdets storlek³. Det är den traditionella renskötseln och de mark- och vattenområden den kräver som skyddas. Detta innebär att om renskötselns utövande tvingas anpassas utifrån en åtgärd genom att kräva stödutfodring eller inhägnad av renar har

² prop. 1997/98:45 del 1 s. 166.

³ MÖD, Dom meddelad 2020-05-20, Mål nr M 2288-19

renskötseln påtagligt försvårats eftersom den inte längre kan bedrivas på traditionellt sätt. Behovet av sammanhängande, alternativa och olika betesområden är särskild viktigt för renens välmående och renskötarens ekonomiska utfall. De marker som inte nyttjas regelbundet idag kan om fem år vara de viktigaste.

Som exempel för ett presumtivt områdesanvändningsbesked är etablering av en vindkraftpark inte bara en samling vindkraftverk. Etablering innebär även att det krävs infrastruktur i form av exempelvis kraftledningar och vägar, vilka utgör barriärer i landskapet. Tillfartsvägarna bidrar till att områdena tillgängliggör för friluftsliv, jakt och snöskoterkörning vilket leder till ytterligare störningar på renskötseln än vad själva vindkraftverken gör. Effekterna av vägar förutom det direkta betesbortfallet är en del indirekta effekter som ex. barriärer, plogvallar (vintertid), upphov till trafik och buller⁴. Dessutom ska kumulativa effekter av andra exploateringar räknas med. Forskning visar även att renarna föredrar områden där vindkraftsverk är topografiskt skymda framför områden där vindkraftverk är inom synhåll och att nya vindkraftsparker verkar förändra valet av kalvningsplatser. Renarnas markanta ökade användning av områden där vindkraften inte syns, visar att det är vindkraften i sig som stör och påverkar renarna.⁵ De senaste rapporterna konstaterar att vindkraftsparker påverkar renarnas rörelsemönster och renarnas betesro.^{6 7}

De miljömässiga konsekvenserna av en exploatering har en mycket stark koppling till de kulturella materiella och immateriella värdena samt de socioekonomiska effekterna för en berörd sameby. Enligt miljöbalken definieras begreppet miljö utifrån både ett biologiskt och ett socialt perspektiv. Miljöbalkens övergripande mål är att både människors hälsa och miljö ska skyddas mot skador och olägenheter. Det senaste decenniet har flera studier om samers psykosociala hälsa uppmärksamats. Studier visar bland annat att konflikter om markrättigheter är en källa till psykosociala hälsoproblem hos renskötare.⁸ Sametinget anser att miljökonsekvensbeskrivningar även behöver innehålla social/kulturell utredning, då detta är värden som är avgörande för den samiska kulturen och livsmiljön.

Norrbottens och Västerbottens län utsågs av regeringen 2024 som accelerationslän för industrins gröna omställning och konkurrenskraft. Det innebär att gruvor och industrier för vätgasproduktion kräver mycket el och framöver räknas det bli ett elunderskott i länen i motsats till att de nu är ett elöverskott. Sametinget ser en stor fara i att regeringen, oavsett vilken, ska fortsättningsvis kunna ge ett områdesanvändningsbesked, till nytta för hela Sverige och EU, men på bekostnad av samernas markrättigheter. Vi anser att hela Sverige ska bidra till att accelerera den gröna omställningen, men hittills har det inte visat sig så. Att hålla sig inom renskötselområdet kränker samernas starka renskötselrätt.

Hushållningsbestämmelserna i naturresurslagen⁹ infördes för att så långt möjligt skydda mark- och vattenområden av betydelse för rennäringen mot åtgärder som påtagligt kan

⁴ Naturvårdsverket (2018) Vindkraft och renar – En kunskapssammanställning

⁵ Ibid

⁶ Skarin m.fl. 2021. Renar, renskötsel och vindkraft. Vinter- och barmarksbete. Naturvårdsverket

⁷ Eftestöl m.fl. 2021. Markkonflikt mellan vindkraft och renskötsel. Naturvårdsverket

⁸ https://www.sametinget.se/rapport_psykosocial_ohalsa

⁹ Prop. 1985/86:3

försvåra näringens bedrivande. Riksdagen har i olika sammanhang uttalat att den samiska kulturens fortlevnad måste garanteras. Det innebär att det måste finnas grundläggande förutsättningar för rennäringen i princip varje sameby, nämligen en säker tillgång till sådana områden som har avgörande betydelse till sådana områden inom både åretruntmarkerna och vinterbetesmarkerna som har avgörande betydelse för möjligheterna att bedriva renskötsel. "Rennäringens markanspråk har ofta fått träda tillbaka för andra viktiga markanvändningsintressen. Främst gruvbrytning, vattenkraftutbyggnad och utbyggnad av vägar har lett till förluster av renbetesmark och till att flyttleder stängts av."¹⁰

Under utredningsarbetet har det förts fram att hushållningsbestämmelserna har en nära koppling till bestämmelserna om miljöbedömningar i 6 kap. miljöbalken, som också ska tillämpas vid planläggnings- och prövningssituationer enligt olika lagar, och därför bör behållas i miljöbalken. - Sametinget tidigare yttrat sig över SOU 2024:98 *En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess* om en ny Miljöprövningsmyndighet.

Svenska staten har erkänt samerna som folk och urfolk¹¹. Det samiska folkets status som urfolk medför särskilda kollektiva och individuella rättigheter enligt internationell och nationell rätt. De kollektiva rättigheter som är relevanta i detta sammanhang är framför allt rätten till mark och vatten (markanvändning), renskötselrätt, egendomsrätt, självbestämmande och konsultation. Dessa rättigheter säkerställer att det samiska folket kan fortsätta utöva och utveckla sin kultur och sina språk, sedvänjor och traditionella näringar. I regeringsformen anges att det samiska folkets möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.¹² Vid en rättstillämpning där det är fråga om att väga olika faktorer mot varandra ska samernas intresse av att kunna vidmakthålla sin kultur, däribland renskötseln tillmätas särskild vikt.¹³

Yttrandet har lämnats av kanslichef Lars-Ove Sjajn efter föredragning av samhällsplanerare Laila Öberg och markanvändningskonsulent Tomas Kuhmunen avdelning för samiska näringar.

¹⁰ Prop. 1985/86:3 s.57

¹¹ 1977 uttalade Sveriges riksdag att samerna är ett urfolk i Sverige som har folkrättsliga krav på en kulturell särbehandling i Sverige (prop 1976/77:80). År 2000 infördes en minoritetsspråklag för Sveriges fem nationella minoriteter, varav samerna är en (Prop. 1998/99:143, SFS 2009:724). Sedan år 2011 erkänns samerna som ett folk i Sveriges grundlag (Prop. 2009/10:80, ändring av RF 1:2 6 st; riksdagsbeslut 2010-10-24)

¹² 1 kap. 2 § 6 st. regeringsformen (1974:152). Bestämmelsen avspeglar delvis folkrättsliga principer som uttrycks i bl.a. Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter - särskilt art. 5.1, FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter - särskilt art. 1.2, FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter - särskilt art. 1.2, samt FN:s deklaration om urfolks rättigheter - särskilt art. 26.

¹³ Se Girjasdomen p. 92